

การบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน ในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

THE INTEGRATION OF BUDDHIST MANAGEMENT PRINCIPLES TO THE PROMOTION OF DRIVING COMMUNITY ORGANIZATIONS IN THE LOWER MAE KLONG RIVER.

จตุพล ดวงจิต^{1*} และ ประยูร สุขะใจ²
Jatupon Dongjit^{1*} and Prayoon Suyajai²

บทคัดย่อ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ 2) ประชาชนมีส่วนร่วมและมีการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน 3) การดำเนินกิจกรรม/โครงการเป็นกิจกรรมของทุกคนในชุมชน 4) การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่อง 5) โครงการสามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง 6) มีการนำเงินทุนและทุนทางสังคมมาใช้อย่างคุ้มค่า และ 7) โครงการได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กรหรือคนในชุมชน

องค์กรชุมชนองค์กรชุมชนลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ได้ดำเนินการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนตามวิถีแห่งชุมชนชนบทของสังคมไทย ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเกิดขึ้นตามธรรมชาติของการพึ่งพาตนเองเป็นจุดเริ่มต้น และในการดำเนินขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในแถบลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง สามารถนำเอาหลักการบริหารเชิงพุทธ อธิบายขั้นตอนการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน คือ หลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย 1) ทุกข์ ความจริงว่าด้วยความทุกข์ 2) สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธ ความดับทุกข์ และ 4) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ รวมถึง หลักสัพปริยธรรม 7 ประการ ประกอบด้วย 1) ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล 3) อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน 4) มัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล 6) ปริสสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักและ 7) ปุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

การขับเคลื่อนองค์กรชุมชนโดยใช้หลักการบริหารเชิงพุทธยังส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท้องถิ่นร่วมกับทุกภาคส่วน ยังผลไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : บริหารเชิงพุทธ องค์กรชุมชน ชุมชน

* Corresponding author e-mail : dongjit@hotmail.com

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The success indicators in the operation of the community organization in the lower Mae Klong River were 1) knowledge, skills, and abilities of community leader, 2) people participation and ability to work as a team, 3) operating activities/ project is an activity for people in community, 4) project continuation, 5) project could solve and respond community member needs, 6) capital and social capital were wisely used, and 7) project was accepted from organization's members or community's members.

The community organization in the lower Mae Klong River was operated under the Thai local community way which was originate from nature of self-reliance. According from the results, the Buddhist management principles can be used in the operation of the community organization in the lower Mae Klong River and can be explained by The Four Noble Truths; 1) suffering (dukkha), 2) the cause of suffering (samudaya), 3) the cessation of suffering (nirodha), and 4) path leading to the cessation of suffering (Magga). This can also be explained by The Seven Sappurisa Dhamma; 1) Dhammannuta, the knowing of causes underlying all the happenings, 2) Atthannuta, the knowing of the results or fruition derived from the causes, 3) Attannuta, the knowing of one's own self or self-knowledge, 4) Mattannuta, the knowing of moderation or the sense of proportion, 5) Kalannuta, the knowing of time or time management, 6) Parisannuta, the knowing of the populated communities or societies or even the assembly, and 7) Puggalannuta, the knowing of an individual, or in other words, the individual differences.

Driving community organization by using the Buddhist management principles can also promote and give an opportunity to people in community to participate in local management which can lead to the local sustainable development.

Keywords : Buddhist Management, Community Organizations, Community

บทนำ

ชุมชน เป็นสังคมฐานรากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอ ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ เกิดปัญหาสังคม กระนั้นก็ดีชุมชนมีการใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เพื่อการดำรงอยู่ ตลอดจนมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังนำไปสู่การสร้างระบบประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ผ่านมามีผลให้เกิดการวิเคราะห์และกำหนดทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่11 (พ.ศ. 2555-2559) โดยมีเป้าหมายบรรลุการพัฒนาบนรากฐานของสังคมไทย อยู่บนกรอบแนวคิดของการพัฒนาบนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างพลังทางสังคมให้ทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดเป็นอิสระ เสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนให้สามารถจัดการกับ

ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพร้อมรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรู้มีกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย ตามบริบทของชุมชนโดยการพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนบนพื้นฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ยุทธศาสตร์ของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เน้นเป้าหมายและกระบวนการในการสร้างความสมดุลของโครงสร้าง ทุนสังคม โดยผ่านการพัฒนาด้านทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยวางแผนจากคน ครอบครัว ชุมชน สถาบัน ประเทศ พัฒนาจุดร่วมผ่านขบวนการ (Collaborative Effort) โดยนำยุทธศาสตร์ แนวทางของแผนบริหารราชการแผ่นดินที่มีจัดร่วมในการขยายผล และเสนอแนะแนวทางในการสร้างบทบาทของภาคประชาชน มุ่งพัฒนาเข้าสู่สังคมที่มีความสุข (Happiness Society) ที่ใช้ตัวบ่งชี้วัดความสุข (Happiness) เป็นเป้าหมาย

ในช่วงปีที่ผ่านมาได้มีการตราพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ซึ่งสภาองค์กรชุมชน หมายถึงเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของคนในชุมชนท้องถิ่นโดยคนในชุมชนท้องถิ่นและเพื่อคนในชุมชนท้องถิ่น เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ตัวแทนของสถาบันในชุมชนท้องถิ่นเช่น วัด โรงเรียน สถานีนอมนัย เป็นต้น

ตัวแทนของกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มโรงสีรวมกลุ่มอนุรักษ์ป่า และกลุ่มกิจกรรมพัฒนา ที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้รู้ภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเข้าร่วมใช้เวทีพูดคุยเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน ภายใต้จุดมุ่งหมายที่มุ่งมั่นให้ทำให้ชุมชนท้องถิ่น มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเวทีกลางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่เปิดพื้นที่ให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ คนที่มีความตั้งใจทำสิ่งดีๆ เพื่อชุมชน หรือคนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์สิ่งดีๆ เพื่อชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน และยังทำให้เกิดความร่วมมือ และลดปัญหาความขัดแย้งแบ่งฝายในชุมชนเพราะสภาองค์กรชุมชนเป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือของทุกฝ่ายร่วมกันภายใต้วิถีชุมชน นอกจากนี้ ทำให้ชุมชนเกิดการจัดการความรู้เกี่ยวกับการจัดการตนเองที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

นั่นหมายถึงรูปแบบ ทิศทาง การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะเปลี่ยนจากการรอคอยให้คนอื่นทำให้ มาเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นคนคิดริเริ่ม และดำเนินการกันเองเป็นหลัก เป็นรูปแบบ

การพัฒนาที่ยึดเอาชุมชนเป็นแกนกลาง ชุมชนชาวบ้านมีบทบาทสำคัญมากกว่าบุคคล ภายนอกนั้นเอง ประการสุดท้ายก็คือ ทำให้เกิดประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง เพราะสภาองค์กรชุมชนมีกระบวนการประชาธิปไตยทางตรงที่ทำให้คน กลุ่มคน ต่างเข้ามาร่วมกันทำ

การพัฒนาดังกล่าว เป็นการยึดเอาชุมชนเป็นแกนกลาง ชุมชนชาวบ้านมีบทบาทสำคัญมากกว่าบุคคลภายนอก อันจะเป็นการทำให้เกิดกระบวนการประชาธิปไตยชุมชน (local democratic) ที่เข้มแข็งที่ทำให้คน กลุ่มคน ต่างเข้ามาร่วมกันดำเนินกิจกรรมของท้องถิ่น หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) หรือการเมืองภาคพลเมือง (National political sector) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การกำหนดตนเองในการพัฒนา (ชุมชนเข้มแข็ง) การร่วมกระบวนการนโยบายสาธารณะ (ประชาสังคม: civil society) และการตรวจสอบอำนาจรัฐ (การเมืองภาคประชาชน : Civil Politics) เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นอีกระดับหนึ่ง (ดาเมธธรรม จินากุล และคณะ, 2552)

“ชุมชนเมืองใหม่” เป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้้นำแนวคิดการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Management community participation) หรือใช้กระบวนการประชาธิปไตยท้องถิ่น (Local democracy) ได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษารูปแบบ วิธีการเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน และสังคมได้เป็นอย่างดี ตำบลเมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นชุมชนที่มีการแบ่งเขตการปกครองดูแลออกเป็น 2 ส่วน 1) การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) “องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองใหม่” มีพื้นที่ในการดูแลรับผิดชอบ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 3, หมู่ 4, หมู่ 5, หมู่ 6 และหมู่ 8 2) การปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบเทศบาลตำบล “เทศบาลตำบลเมืองใหม่” มีพื้นที่ในการดูแลรับผิดชอบ 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1, หมู่ 2, หมู่ 7, หมู่ 9 และหมู่ 10 ถึงแม้ว่าตำบลเมืองใหม่จะมีการแบ่งรูปแบบการปกครองที่แบ่งตามโครงสร้างการบริหารจัดการท้องถิ่นตามที่หน่วยงานภาครัฐกำหนดก็ตาม ชาวตำบลเมืองใหม่ยังสามารถดำเนินงานร่วมกันทั้งสองหน่วย งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้ศักยภาพชุมชน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทูตทางสังคม (Social capital) ผ่านกระบวนการจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (Public sector) โดยทางชุมชนได้ทำการรวมกลุ่มกันในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ การพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน หรือแม้กระทั่งการร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวในชุมชน เกิดขึ้นภายใต้ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน ตำบลเมืองใหม่ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาถึงการบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธต่อการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในการพัฒนา การทำงานและความสำเร็จของศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการชุมชนแบบการจัดการชุมชนโดยคนในชุมชน เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่นต่อไป ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาภายใต้หัวข้อ “การบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธต่อการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างตามหลักการบริหารเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ขององค์กรราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรชุมชนในการพัฒนาชุมชนกลุ่มน้ำแม่กลอง
3. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนต่อองค์กรชุมชนกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเชิงพุทธ

หลักธรรมในทางพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ได้ในทุกๆ ด้านทั้งด้านร่างกายและจิตใจอีกทั้งยังใช้ในการประกอบการทำงานของหน่วยงาน องค์กร ตลอดจนสถาบันครอบครัว หลักธรรมของพุทธศาสนาเปรียบเสมือนหม้อยาขนานใหญ่ที่สามารถหยิบยืมมาใช้ในสถานการณ์นั้นๆ โดยไม่จำกัดกาลเวลา แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้จัดการบริหารออกมาในรูปแบบทฤษฎีและแนวคิดเหมือนกับในยุคหลังพุทธกาล ที่มีนักวิชาการได้นำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ให้สอดคล้อง เพื่อสร้างคุณค่าทางสายบริหารให้กับบุคคลภายในและบุคคลภายนอกในองค์กร การแก้ปัญหาทางด้านการบริหารซึ่งเป็นหัวใจหลักของการบริหารทางรัฐประศาสนศาสตร์

ดังนั้น หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในหน่วยงาน องค์กร และครอบครัว เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่จะทำให้พฤติกรรมด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจปราศจากความขัดแย้งพระพุทธานุภาพไม่ได้จัดการบริหารออกมาในรูปแบบทฤษฎีและแนวคิดเหมือนกับในยุคหลังพุทธกาลการจัดการจึงเป็นการนำรูปแบบและคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาพิจารณาให้สอดคล้องและเหมาะสมต่อพฤติกรรมการบริหารซึ่งจะสร้างคุณค่าทางการบริหารเป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอกองค์กร การแก้ไขปัญหาทางด้านการบริหารซึ่งเป็นหัวใจหลักของการบริหารในแง่ของของรัฐบาลประศาสนศาสตร์ นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายการบริหารตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

นิตย สัมมาพันธ์ (2541) ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ ต้องเริ่มด้วยกฎแห่งกรรมต้องแก้ปัญหาที่พฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ คือข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน แต่มีใจเชื่อโดยบังคับให้เชื่อ ทั้งนี้ เพราะพระพุทธานุภาพมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ด้านจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ กฎระเบียบการปกครอง เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษาและปรัชญา

ไชย ฌ พล (2537) ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ คือ การใช้ธรรมะในการปกครองโดยหลักการหรือวิธีการใดๆ ที่พิสูจน์แล้วว่า เอื้ออำนวยประโยชน์ทุกฝ่าย เกื้อกูลความสุขทั้งในปัจจุบัน อนาคตและที่สุดแห่งชีวิตอย่างแท้จริง

ทินพันธ์ นาคะตะ (2544) ได้อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนากับหลักในการบริหารงาน หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีค่าพอแก่การที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการบริหารงาน โดยเน้นเฉพาะเรื่องการวินิจัยสั่งการและการใช้อำนาจในการปฏิบัติงานตามลำดับ

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต (2535) ได้อธิบายว่า การบริหารเชิงพุทธ คือ การปกครองหรือการบริหารเป็นสิ่งที่ควรจัดการให้เหมาะสมและสอดคล้องต่อความเป็นจริงผู้บริหารหรือผู้ปกครองควรปฏิบัติตน โดยใช้ธรรมะเป็นใหญ่ต่อการบริหารอันจะนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดขององค์กร

บุญทัน ดอกไธสง (2528) การบริหารเชิงพุทธ คือการเน้นการบริหารกาย บริหารงาน บริหารใจ โดยเน้นการประสานวิทยาศาสตร์ทางใจ บวกกับวิทยาศาสตร์โครงสร้างมาประสานกันเข้า เพื่อเป็นแกนสำคัญในการบริหารเชิงพุทธและการบริหารดังกล่าวน่าจะมีความสำคัญต่อทิศทางการบริหารทางรัฐประศาสนศาสตร์ หรือเป็นมิติการบริหารมิติหนึ่งในการบริหารของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามในความหมายของการบริหารเชิงพุทธจึงหมายถึง การบริหารงานที่มุ่งเน้น การบริหารกาย บริหารงาน และบริหารใจ มีระเบียบ กฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องกำกับในการบริหาร ซึ่งทำให้การบริหารมีคุณค่าต่อองค์กรต่างๆ ไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานทำให้ระบบการดำเนินงานมีความสมบูรณ์ไม่มีความขัดแย้งภายในองค์กร

สรุปได้ว่าการบริหารเชิงพุทธ คือ กระบวนการหรือแนวทางที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการบริหารทางกายบริหาร และบริหารใจ มีระเบียบการวินิจัยสังการหรือการแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยข้อเท็จจริงและหลักเหตุผล และกฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้การบริหารเกิดคุณค่าต่อองค์กร ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับบุคลากรในหน่วยงานทั้ง 3 ด้าน คือ ครองตน ครองคน ครองงาน จนเกิดองค์ความรู้และความเข้าใจโดยไม่มีอคติต่อผู้ร่วมงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้จะเป็นกรอบการบริหารที่ดีที่สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ และนอกจากการศึกษาความหมายของการบริหารเชิงพุทธ ทำให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีกระบวนการแก้ไขปัญหาตามหลักการบริหารเชิงพุทธ

สำหรับในเรื่องการตัดสินใจคุณค่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมพูดถึงสิ่งที่ถูกที่ควรอยู่เสมอ ปรัชญาของพระพุทธองค์จึงมีทั้งส่วนที่เป็นปฏิฐานนิยมหรือข้อเท็จจริง กับส่วนที่เป็นจริยธรรมหรือเรื่องการตัดสินใจคุณค่า ดังจะศึกษาได้จากหลักธรรมบางประการ อันได้แก่ สัปปริสธรรม 7 ประการ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ความเป็นผู้รู้เหตุ คือ เราต้องพิจารณาหาเหตุของสิ่งทั้งหลายก่อน
- 2) ความเป็นผู้รู้ผล คือ เราต้องพิจารณาหาผลของสิ่งทั้งหลายก่อน
- 3) ความเป็นผู้รู้ตน คือ เราต้องพิจารณาถึงสภาพที่แท้จริงของตนว่า ดี ชั่ว หรือ สามารถไม่สามารถ

เพียงใด

- 4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้ความพอเหมาะ พอดี ในสิ่งทั้งหลาย
- 5) ความเป็นผู้รู้กาล คือ รู้เวลาหรือโอกาสอันควร
- 6) ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน คือ รู้จักว่าประชาชนเหล่าใดต้องการอย่างไรควรปฏิบัติอย่างไร
- 7) ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าจะใช้บุคคลใด สถานใด ในข้อ 1-3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือหาเหตุผลจากข้อเท็จทั้งหลายและจากตนเองเพื่อให้ทราบว่าสิ่งนั้นจริง ไม่จริง มีเหตุผลอย่างไร จะทำได้เพียงใด

ตนทำได้หรือไม่ ส่วนในข้อ 4-7 เป็นเรื่องของการตัดสินใจคุณค่า แม้จะเป็นเรื่องยากแก่การพิจารณา แต่ก็ยังวางหลักไว้ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาว่า เรื่องใดมีคุณค่าเพียงใด โดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความพอดี ความพอเหมาะแห่งเวลา และโอกาส ตลอดจนตามความเหมาะสมแห่งบุคคลและความต้องการของชุมชนและบุคคล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรนำมาประกอบการพิจารณาในการวินิจัยสังการและในการบริหารได้เป็นอย่างดี

การนำหลักธรรมมาใช้เพื่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารอีกประการหนึ่งก็คือ ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามอำนาจในการวินิจัยสังการหรือคำสั่งด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจากมีอำนาจครองใจของผู้บังคับบัญชาที่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานมากมาย จะมีลักษณะรอบคอบและเข้ากันได้กับ ความเป็นจริงและเป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่สูง ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลเหล่านั้น รู้จักนำวัฒนธรรมและระบบความเชื่อของสังคมมาใช้นั่นเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เรื่องการบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน ในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวมกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 3.1 การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การจัดข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 5,000 คนและตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 7,000 คน รวมทั้งหมดจำนวน 12,000 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการสุ่มโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) ซึ่งกำหนดขนาดของตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จที่ใช้สูตรของ Taro Yamane (2546) รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน 370 คน และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น เช่น ปลัด นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าสถานศึกษา และเจ้าอาวาสวัด ผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดแบ่งเป็นจังหวัดละ 400 คน

การรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อการศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และทำการศึกษาถึงประวัติ ความเป็นมาของชุมชน และสภาพโดยทั่วไปของชุมชน ประวัติการก่อตั้งองค์กรชุมชนตำบลในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารต่างๆ

2. การวิจัยภาคสนาม (eld research) เป็นการศึกษาและรวบรวมรายละเอียดศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ดังนี้

1) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการวิจัยโดยใช้แบบสอบถาม ในประเด็น ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อองค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการดำเนินงานขององค์กรชุมชน กับประชากรทั้ง 2 พื้นที่ คือ ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวนพื้นที่ละ 400 คน รวมทั้งสิ้น 800 คน

2) ทำการสังเกตการณ์ประชุมการจัดเวทีชาวบ้านในชุมชน เพื่อประสานสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้วิจัย สมาชิกของชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขอความร่วมมือกับชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3) สัมภาษณ์ข้อมูลการดำเนินงาน กิจกรรมขององค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

4) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นประวัติการก่อตั้งองค์กรชุมชนตำบลในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง บทบาทรวมถึงกิจกรรมที่ศูนย์ดำเนินการ เพื่อจะได้ข้อมูลที่ต้องการครบถ้วน โดยทำการสัมภาษณ์ตัวแทนประชากร ดังนี้

4.1 กลุ่มผู้นำท้องถิ่น เช่น ปลัด นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าสถานศึกษา และเจ้าอาวาสวัด ผู้นำชุมชน

4.2 กลุ่มผู้นำองค์กรท้องถิ่นในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างเช่น ประธาน/รองประธาน เลขานุการองค์กรชุมชน

4.3 กลุ่มตัวแทนประชาชนตำบลในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

5) ทำการสำรวจ (Survey) ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีองค์กรชุมชนและความพึงพอใจของประชาชนในการดำเนินงานขององค์การชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ

6) การทำ Focus Group เพื่อทำความเข้าใจวิเคราะห์ ปัญหา จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาอุปสรรคในการทำงานขององค์การชุมชน รวมถึงร่วมกันวิเคราะห์แนวทางพัฒนาหรือบริหารจัดการองค์การชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างต่อไป

ผลการวิจัย

การบริหารจัดการองค์การชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร

คณะผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ถึงวิธีการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างตามหลักการบริหารเชิงพุทธ ซึ่งตามหลักการบริหารเราต้องพิจารณาถึงหลัก การบริหาร (Administration) เป็นเทคนิค วิธีการในการดำเนินงานเพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร โดยองค์กรเปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์ ส่วนการบริหารเปรียบเสมือนจิตใจ ความคิด การตัดสินใจของมนุษย์ในสั่งการให้ร่างกายกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาที่เรียกว่าพฤติกรรม ซึ่งจากการศึกษาพื้นที่ตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร เป็นพื้นที่ที่คณะผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาในการวิจัยในครั้งนี้ ถึงแม้ทั้งสองชุมชนจะมีกิจกรรมที่แตกต่างกันก็ตาม แต่กระบวนการและวิธีการเกิดขึ้นจากชุมชน และการร่วมมือของประชาชนในชุมชน หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าทั้งชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ได้มีกระบวนการบริหารและการจัดการเป็นองค์ประกอบที่นับว่าเป็นหัวใจ ของการบริหารจัดการ เบื้องต้นตามแนวคิดหลักการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามแนวคิดของ Gulick อ้างถึงใน วีระนาถ มานะกิจ และพรณี ประเสริฐวงศ์ (2531) 7 ประการ ได้แก่

1. Planning (การวางแผน)
2. Organization (การจัดองค์การ)
3. Staffing (การจัดคนเข้าทำงาน)
4. Directing (การอำนวยการ)
5. Coordinating (การประสานงาน)
6. Reporting (การรายงาน)
7. Budgeting (การจัดทำงบประมาณ)

หากวิเคราะห์ตามแนวคิดการบริหารพบว่าชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรได้ดำเนินการตามหลักการบริการของ Gulick และ Dale อ้างถึงใน วีระนาถ มานะกิจ และพรณี ประเสริฐวงศ์ (2531) ซึ่งสามารถอธิบายขับเคลื่อนองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรตามลำดับขั้นตอนการบริหาร 7 ขั้นตอนได้ดังนี้

1. ชุมชนได้มีการวางแผน (Planning) การทำงานอย่างชัดเจนโดยใช้เวทีการประชุมหารือระหว่างผู้นำชุมชนกับสมาชิกในชุมชน โดยต้องได้รับฉันทามติ ร่วมกันในชุมชน
2. ชุมชนมีการจัดองค์การ (Organization) โดยการจัดแบ่งงานภายในองค์กรออกเป็นกลุ่มๆ พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่แต่ละกลุ่ม ไว้แน่นอน รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้ประสานสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ เกิดจากการประสานงานของสมาชิกในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. ในชุมชนมีการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) โดยพยายามเลือกสรรบุคคลที่เหมาะสมบรรจุลงในตำแหน่ง รวมทั้งมีการวางแผนกำลังคน การแสวงหาคนเข้าทำงาน การคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม มีการให้ความรู้ต่อสมาชิกชุมชนก่อนมีการทำงาน
4. ภายในชุมชนมีการอำนวยการ (Directing) เป็นการออกคำสั่ง แนะนำชี้แจงให้ประชาชนทำงาน รวมถึงกระตุ้นหรือจูงใจให้เกิดการทำงานโดยผู้นำที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกในชุมชน
5. ภายในชุมชนมีการควบคุม (Control) ซึ่งเป็นติดตามผลการปฏิบัติและความก้าวหน้าของงานในหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้
6. นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนยังมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Innovation) เป็นการเสริมสร้างแนวความคิดใหม่เข้ามาประสานกับแนวความคิดเก่า เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดความเจริญขึ้นในองค์กรชุมชนโดยการประสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอก
7. การเป็นตัวแทน (Representation) ในการทำหน้าที่ตัวแทนขององค์กร ในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลภายนอกองค์กร ภายในชุมชนมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถมีภาวะผู้นำเด่นชัด จึงจะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนทั้งตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ผู้ประสานงานระหว่างองค์กรภายนอกส่วนใหญ่จะเป็นนำชุมชน

1. การพัฒนาชุมชนภายใต้การบริหารเชิงพุทธ

การพัฒนาชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร เริ่มตั้งแต่ผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนเหล่านี้ได้กลายเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Intellectual) ที่มีแนวคิดนำพาชาวชุมชน ตำบลเหมืองใหม่เริ่มงานพัฒนาโดยยึดหลักการ “การพัฒนาที่เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนและเพื่อความอยู่ดีมีสุขในชุมชนของคน” ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาผู้นำชุมชนได้มองไปที่จุดเด่นหรือศักยภาพคนในชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ เสมือนเป็นเครือญาติเดียวกันคนในชุมชนได้ร่วมทั้งทุกข์และสุขมาด้วยกัน ประสพการณ์แห่งการร่วมทุกข์ร่วมสุขของชาวชุมชนได้กลายมาเป็นความผูกพัน จนทำให้คนในชุมชนร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนตำบลเหมืองใหม่เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างอยู่ดีมีสุข ตามทิศทางเป้าหมายการพัฒนาของชุมชนในรูปแบบของคนเหมืองใหม่

จะเห็นได้ว่าความเชื่อมโยงของส่วนต่างๆ ที่สอดคล้องประสานกันภายในชุมชนจะเป็นส่วนที่เกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนา อย่างยั่งยืนไม่ว่าจะเป็น ประชาชนในชุมชน ทูตทางสังคม หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนหรือองค์กรอิสระ รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ที่ต่างก็เกื้อหนุนและสอดคล้องประสานกันให้เกิดการพัฒนา จากการวิจัยพบว่า ภายในชุมชนเริ่มมีการรวมตัวเป็นองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เพื่อร่วมกันประกอบกิจกรรม

ในการขับเคลื่อนชุมชนในการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นและทรัพยากรใหม่ องค์กรดังกล่าว ขับเคลื่อนให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง ร่วมกันจัดการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นรับรองให้เวทีการปรึกษาหารือของชุมชนมีสถานะที่ชัดเจนเป็นที่ ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย องค์กรดังกล่าวมีภารกิจ แต่ไม่มีอำนาจบังคับ ทั้งนี้การทำงานเป็นไปตามความพร้อมและความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน และองค์กรชุมชนทำงานด้วยความ เป็นอิสระ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การพัฒนาโดยใช้ชุมชนและคนในชุมชนเป็นฐานของการขับเคลื่อนและการสร้าง ฐานของการพัฒนาในระดับชุมชน จังหวัด และระดับชาติ ต่อไป

กลุ่มหรือองค์กรชุมชนเป็นศูนย์รวมที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม สิ่งที่ทำให้การดำเนินงานของศูนย์ประสบ ความสำเร็จมีประสิทธิภาพคือ ความรักความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจและความมุ่งมั่นของผู้นำที่จะทำการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นของตนเอง การดำเนินกิจกรรมใดๆ ในชุมชนผู้นำจะเป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่เสียสละและเริ่มทำก่อน และ คนในชุมชนก็จะมีความรู้สึกมั่นใจในกิจกรรมที่จะร่วมกันทำ ท้ายที่สุดก็เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน

2. ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน

องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้น เป็นศูนย์กลางที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม สิ่งที่ทำให้การดำเนินงานของชุมชน ประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพคือ ความรักความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจและความมุ่งมั่นของผู้นำที่จะทำ การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง การดำเนินกิจกรรมใดๆ เริ่มจากการที่ประชาชนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ ปัญหาาร่วมกันในชุมชน และร่วมกันเสนอทางออกหรือแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และผู้นำจะเป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่เสียสละและเริ่มทำก่อน ทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกมั่นใจในกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน ซึ่งโดยสรุปเป็นการทำงาน ร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วิเชียร แสงโชติ (2540) ซึ่งผลการศึกษาพบว่าเมื่อชุมชนเผชิญปัญหาต่าง ๆ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักจะใช้วิธีการ 2 วิธี คือ การวิเคราะห์ปัญหาและจัดศึกษาดูงานการวิเคราะห์ปัญหาจะเริ่มโดยนักพัฒนาเป็นผู้กระตุ้นหยิบยกเอา ประเด็นต่างๆ ที่ผู้นำคิดว่าเป็นปัญหาของชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงไปสู่ให้เห็นถึงสาเหตุที่แท้จริงของ ปัญหา

จากการศึกษาองค์กรชุมชน หรืองานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา ผู้นำ ถือว่าเป็นกลไก สำคัญในงานขับเคลื่อน การพัฒนาชุมชน เนื่องจากผู้นำมีบทบาทตั้งแต่เป็นบุคคลในชุมชนระดับต้นๆ ที่คิดริเริ่มงานพัฒนา มีบทบาท อำนาจ ในการประสานงาน มีความน่าเชื่อถือทั้งใน และนอกชุมชน จึงทำให้สามารถสร้างเครือข่ายในการในการพัฒนาชุมชน ได้ในที่สุด

แต่ถึงอย่างไรก็ตามการทำงานต่างๆ ก็ยังต้องอาศัยประชาชนในชุมชนซึ่งประชาชนทั้ง 2 ตำบล มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ ถือได้ว่าประชาชนของชุมชนมีศักยภาพ เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ชุมชนยังมีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา เครือข่ายในชุมชนและนอกชุมชน เช่น สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ก็ยังถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนา อีกด้วยชุมชนตำบล เหมืองใหม่และตำบลบางขุนไทรถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง

3. ปัจจัยที่ทำให้การทำงานของชุมชนประสบความสำเร็จ

1. ผู้นำชุมชนทั้งสองชุมชนมีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพในการประสานความร่วมมือในกลุ่มและหรือองค์กรภายนอกได้เป็นอย่างดีทำให้การทำงานส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงาน
2. ชุมชนมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและมีการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน
3. มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ผ่านองค์กรหรือเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชนเพื่อพิจารณาและเห็นชอบเสมอ
4. ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมแบบครบวงจรและมีความต่อเนื่อง
5. กิจกรรม/โครงการสามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
6. ในการดำเนินโครงการชุมชนมีการนำเงินทุนและทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างคุ้มค่า
7. และโครงการที่ดำเนินแล้วเสร็จส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร หรือ คนในชุมชน หากพิจารณาปัจจัยรายชื่อจะพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานของชุมชนให้สำเร็จนั้นในแต่ละชุมชนจะมีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ซึ่งความคล้ายคลึงดังกล่าวสามารถนำไปวิเคราะห์ปรับประยุกต์ใช้ในแต่ละชุมชนได้ แต่ในแต่ละชุมชนจำเป็นต้องมีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรมีสิ่งทีว่ำนั่นค่อนข้างที่จะสมบูรณ์ นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าชาวตำบลเหมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรยังมี “ความอดทน และความรักความสามัคคีของคนในชุมชน” อันเป็นฐานในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนย่อมต้องมีความแตกต่างทั้งทางด้าน ความคิด ค่านิยม รวมถึงวิถีปฏิบัติ หากผู้นำหรือประชาชนไม่อดทนต่อความเห็นที่อาจจะแตกต่างกันบ้าง อาจจะทำให้การทำงานไม่ประสบความสำเร็จได้ชุมชนตำบลเหมืองใหม่ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความอดทน และมีความมุ่งมั่นในระดับที่สูงจึงทำให้การทำงานของชุมชนประสบความสำเร็จ

4. ปัจจัยที่อาจส่งผลให้การทำงานของตำบลเหมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรล้มเหลว

1. หากขาดผู้นำชุมชนชุดที่ดำเนินการขับเคลื่อนศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบลอาจไม่มีความต่อเนื่องซึ่งทำให้การพัฒนาชุมชนหยุดชะงักไปด้วย
 2. การที่หน่วยงานภายนอกทั้งนี้หมายถึงภาครัฐเข้ามาแทรกแซงการทำงานของชุมชนมากเกินไป อาจทำให้การแก้ไขปัญหาไม่บรรลุผลได้ ทั้งนี้ เนื่องการควบคุมกำกับดูแลมากเกินไปอาจทำให้ชุมชนเกิดความระแวงและไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่
 3. การทำงานยังขาดการบันทึก สรุป อย่างเป็นระบบอาจทำให้การทำงานเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย
- การบริหารจัดการชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานของชุมชนบรรลุผลชุมชนต้องมีการบริหารจัดการเพื่อการกระจายบทบาท ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบในด้านต่างๆ ให้กับคนในชุมชน กำหนดกติกา ข้อบังคับสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยมีเงื่อนไขบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนหรือทุนที่มีอยู่ในสังคม เรื่องขององค์กรชุมชนจึงมีความละเอียดอ่อนที่ต้องการความเข้าใจ การบริหารจัดการองค์กรชุมชนจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของงานพัฒนา ชาวบ้าน และ/หรือชุมชนหมู่บ้านคือศูนย์กลางการพัฒนา ไม่ใช่คนนอกที่คอยยึดเยียดความคิดและแนวทางปฏิบัติเข้าไปให้พวกเขา การทำงานควรเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน การทำงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ คือกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การทำงานที่ไม่พยายามสร้างผู้นำรุ่นใหม่ การยอมให้ภาครัฐการนำตัวแบบของการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องตามขนบประเพณี วิถีชีวิต และการพัฒนาที่แยกความรู้ ออกจากกระบวนการพัฒนาชุมชนอาจส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน ในอนาคต

จะเห็นได้ว่าการทำงานขององค์กรชุมชน ตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ และอุดมการณ์ร่วมกันอย่างชัดเจน มีการเรียนรู้ ที่จะแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการให้กิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า ความสำเร็จของตำบลเหมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถอธิบายได้ว่า ทั้งสองชุมชนได้บูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธ ในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ ทั้งนี้ หากพิจารณาความสำเร็จของโครงการจากตัวชี้วัดความสำเร็จของการทำงานในชุมชนจะพบว่า

1. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ
2. ประชาชนมีส่วนร่วมและมีการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน
3. การดำเนินกิจกรรม/โครงการเป็นกิจกรรมของทุกคนในชุมชน
4. การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่อง
5. โครงการสามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง
6. มีการนำเงินทุนและทุนทางสังคมมาใช้อย่างคุ้มค่า
7. โครงการได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร หรือ คนในชุมชน

5. การบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

การบริหารเชิงพุทธ คือ กระบวนการหรือแนวทางที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการบริหารทางกายบริหาร และบริหารใจ มีระเบียบการวินิจัยสังการหรือการแก้ปัญหา โดยต้องอาศัยข้อเท็จจริงและหลักเหตุผล และกฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม ทำให้การบริหารเกิดคุณค่าต่อองค์กร โดยพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดกับบุคลากรในหน่วยงานทั้ง 3 ด้าน คือ ครองตน ครองคน ครองงาน จนเกิดองค์กรความรู้และความเข้าใจโดยไม่มีอคติต่อผู้ร่วมงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นธรรม กฎเกณฑ์เหล่านี้จะเป็นกรอบการบริหารที่ดีที่สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ จากผลการศึกษา พบว่าทั้งสององค์กรชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษได้ทำการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนตามวิถีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการขับเคลื่อนดังกล่าวได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและ/หรือตามวิถีของชุมชนชนบท ชาวพุทธโดยทั่วไป อนึ่งการทำงานของชุมชนเริ่มจากการตระหนักรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน รู้สึกภัยพิบัติชอบร่วมกัน ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผลในชุมชนท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัย นำเอาหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีกระบวนการแก้ไขปัญหาตามหลักการบริหารเชิงพุทธ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 12 (2539) ได้กล่าวถึงอริยสัจ 4 เกี่ยวกับขั้นตอนในการแก้ปัญหา (อริยสัจ 4) ในกระบวนการการแก้ปัญหาก็จะประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

1. ระบุมปัญหา (ทุกข์)
2. สาเหตุแห่งปัญหา (สมุทัย)
3. การกำหนดจุดหมายในการแก้ปัญหา (นิโรธ)
4. กำหนดแนวทางแก้ปัญหา (มรรค)

ทินพันธุ นาคะตะ (2543) หลักอริยสัจ 4 ซึ่งได้แก่

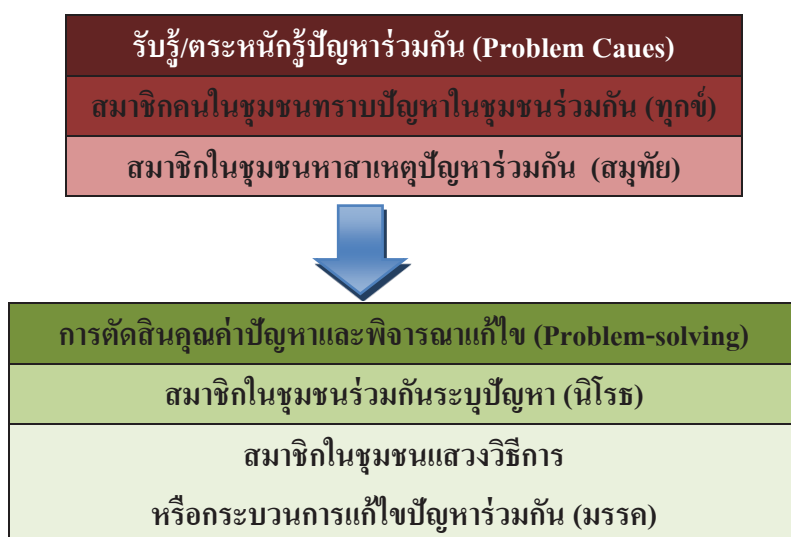
1. ทุกข์ ความจริงว่าด้วยความทุกข์
2. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์
3. นิโรธ ความดับทุกข์
4. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

สรุปได้ว่า อริยสัจ 4 คือกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบทาง การบริหารได้อย่างถูกต้อง โดยดำเนินการให้ครบทั้ง 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนแรก	คือ	ทราบปัญหา
ขั้นตอนที่สอง	คือ	หาสาเหตุปัญหา
ขั้นตอนที่สาม	คือ	ระบุปัญหา
ขั้นตอนที่สี่	คือ	วิธีการหรือกระบวนการแก้ไขปัญหา

จะเห็นได้ว่าหลักอริยสัจ 4 จะมีขั้นตอนและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเช่นเดียวกับหลักวิทยาศาสตร์ แต่มีความแตกต่างอยู่ที่ว่า วิทยาศาสตร์อาศัยความเป็นจริงที่เกิดจากการพิสูจน์ทดลองตามกระบวนการที่ถูกต้อง แต่พุทธศาสน์นั้นเป็นกระบวนการที่อาศัยผลที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติไม่ต้องทำการทดลอง ไม่ต้องพิสูจน์แต่สามารถ ใช้กระบวนการเดียวกัน

หลักข้อนี้เป็นหลักสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยสอนให้คนเรารู้จักค้นหาหรือพิจารณาว่า อะไรคือความทุกข์หรือปัญหา นั่นคือ ผลที่เกิดขึ้นแล้ว (Ends) อะไรคือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์หรือปัญหา (Cause) นั่นคือสมุทัย เป้าหมาย (Goal) ที่กำหนดหรือตั้งไว้ก็คือการดับทุกข์หรือการแก้ปัญหานั้น ก็คือนิโรธ ส่วนมรรควิธี หรือวิธีการปฏิบัติ (Means) ให้บรรลุเป้าหมายนั้นก็คือมรรค 8 ซึ่งสามารถปฏิบัติให้บรรลุถึงความทุกข์นั้นได้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาที่ยึดถือหลักเหตุผลและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ด้วย นับเป็นหลักการ แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลที่ควรแก่การยึดถือ และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการทำงานการขับเคลื่อนการพัฒนา ชุมชนต่อไป และในองค์กรชุมชนตำบลเมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ก็พบว่าทั้งสองชุมชนได้นำหลัก อริยสัจ 4 มาบูรณาการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยใช้หลัก อริยสัจ 4

จากภาพสามารถอธิบายความได้ว่า ในขั้นรับรู้/ตระหนักรู้ปัญหาาร่วมกัน เกิดขึ้นได้จากเมื่อสมาชิกชุมชนตระหนักถึงปัญหาาร่วมกัน (ทุกข์) แล้วสมาชิกในชุมชนร่วมกันหาสาเหตุแห่งภัยาร่วมกัน (สมทัย) ต่อจากนั้นสมาชิกในชุมชนนำปัญหาเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการ การตัดสินใจคุณค่าปัญหาและพิจารณาแก้ไข กล่าวคือ สมาชิกในชุมชนร่วมพิจารณาใคร่ครวญเพื่อถึงระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน (นิโรธ) และท้ายที่สุดสมาชิกในชุมชนร่วมกันชุมชนแสวงหาวิธีการหรือกระบวนการแก้ไขปัญหา ซึ่งในองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร จากผลการศึกษาพบว่า มีการใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 อย่างสมบูรณ์ ซึ่งพบว่าในชุมชนได้มีการนำหลักธรรมอริยสัจ 4 เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการบริหารเพื่อการพัฒนาชุมชน ได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้การขับเคลื่อนองค์กรชุมชนขององค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบล บางขุนไทร ยังสามารถนำเอาหลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี 7 ประการ มาอธิบายการบริหารจัดการ ได้ดังนี้

1. ชัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำ ให้เกิดผลรวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2. อัตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงคัรู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร ในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

3. อัตตัญญตา (Knowing oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

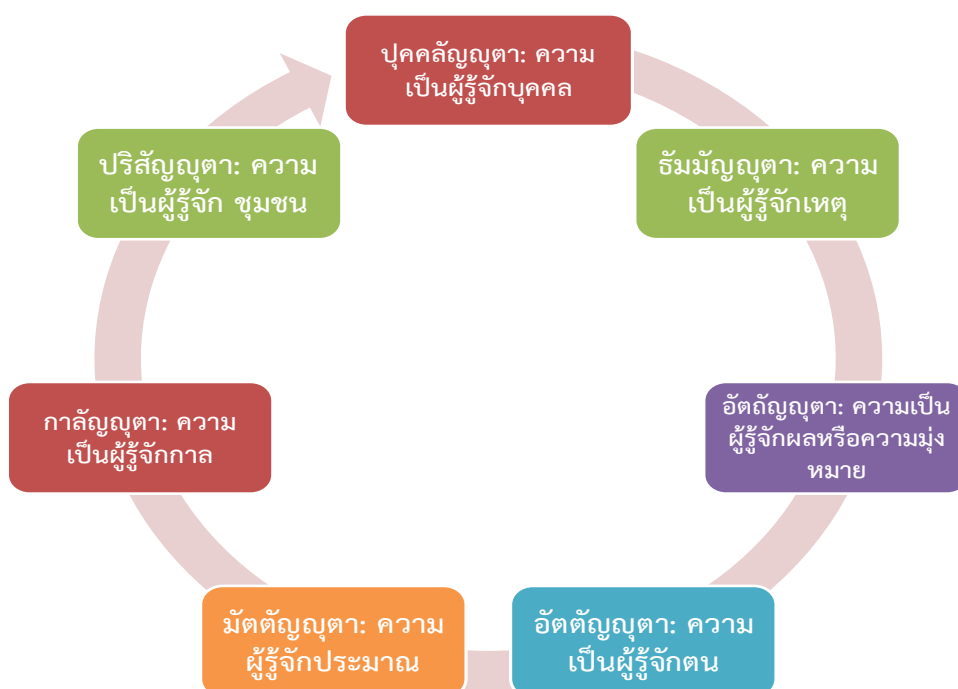
4. มัตถัญญตา (Moderation, knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดี ในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงินหรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

5. กาลัญญตา (Knowing the Propertime) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำเวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

6. ปริสัณญตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่ เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

7. ปุคคลัญญตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะ การติดต่อสื่อสารกับ บุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากสาระของหลักธรรมสัปติสธรรม ข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า ซึ่งพบได้ในสังคมมนุษย์ หรือ ปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์ เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้ สำหรับในส่วนของ หลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิค และวิธีการ โดยแสวงหากำไร และการแข่งขันในองค์กรบรรลุ สู่เป้าหมาย ตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้บริหาร จะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการบริหารงานในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็น แนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการบริหารงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคม ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการบริหารงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งจะเป็นหลักการของนักบริหารในการบริหารจัดการองค์การของตนอย่างมีระบบ โดยที่ยังมีคุณธรรมมาประกอบ ในการพิจารณาบริหารจัดการด้วยอีกส่วนหนึ่งด้วย



ภาพที่ 2 แสดงขั้นตอนการบริหารของผู้นำโดยใช้หลัก สัปติสธรรม 7 ประการ

หลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสมกับบริบท ซึ่งในที่นี้คือผู้นำชุมชน ดังที่กล่าวไปแล้วองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ลักษณะเด่นคือ ผู้นำซึ่งจะเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานเป็นผู้ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งในการศึกษาพบว่าผู้นำมีคุณลักษณะตามหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ ดังภาพ 4.8 หากผู้นำชุมชนได้ตระหนักรู้และปฏิบัติตามหลัก สัปปริสธรรม 7 ประการ จะทำให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

นอกจากนี้แล้ว ในการบริหารจัดการชุมชนขององค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ยังพบอีกว่ามีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนอีกด้วย ซึ่งชุมชนได้เน้นการสร้างความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนหรือภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน อย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนมีพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีความชอบธรรม ตามวิถีชุมชนและตามกฎระเบียบของบ้านเมือง มีโครงสร้างและกระบวนการการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศที่ยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

1. การบริหารจัดการองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร

องค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรมีการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรตามลำดับขั้นตอนการบริหาร 7 ขั้นตอน ได้ดังนี้

1. ชุมชนได้มีการวางแผน (Planning) การทำงานอย่างชัดเจนโดยใช้เวทีการประชุมหารือระหว่างผู้นำชุมชนกับสมาชิกในชุมชนโดยต้องได้รับฉันทามติ ร่วมกันในชุมชน

2. ชุมชนมีการจัดองค์การ (Organization) โดยการจัดแบ่งงานภายในองค์กรออกเป็นกลุ่มๆ พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่แต่ละกลุ่ม ไว้แน่นอน รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้ประสานสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ เกิดจากการประสานงานของสมาชิกในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3. ในชุมชนมีการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) โดยพยายามเลือกสรรบุคคลที่เหมาะสมบรรจุลงในตำแหน่ง รวมทั้งมีการวางแผนกำลังคน การแสวงหาคนเข้าทำงาน การคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม มีการให้ความรู้ต่อสมาชิกชุมชนก่อนมีการทำงาน

4. ภายในชุมชนมีการอำนวยการ (Directing) เป็นการออกคำสั่ง แนะนำชี้แจงให้ประชาชนทำงาน รวมถึงกระตุ้นหรือจูงใจให้เกิดการทำงานโดยผู้นำที่มีความใกล้ชิดกับสมาชิกในชุมชน

5. ภายในชุมชนมีการควบคุม (Control) ซึ่งเป็นติดตามผลการปฏิบัติและความก้าวหน้าของงานในหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้

6. นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนยังมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Innovation) เป็นการเสริมสร้างแนวความคิดใหม่เข้ามาประสานกับแนวความคิดเก่า เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดความเจริญขึ้นในองค์กรชุมชน โดยการประสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอก

7. การเป็นตัวแทน (Representation) ในการทำหน้าที่ตัวแทนขององค์กร ในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลภายนอกองค์กร ภายในชุมชนมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถมีภาวะผู้นำเด่นชัด จึงจะเห็นได้ว่าทั้งสองชุมชนทั้งตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ผู้ประสานงานระหว่างองค์กรภายนอกส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน

2. ปัจจัยที่ทำให้การทำงานของตำบลเมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรประสบความสำเร็จ

1. ผู้นำชุมชนเมืองใหม่มีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพในการประสานความร่วมมือในกลุ่มและหรือองค์กรภายนอกได้เป็นอย่างดีทำให้การทำงานส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงาน
2. ชุมชนมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและมีการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน
3. มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านองค์กรหรือเครือข่ายทั้งในและนอกชุมชนเพื่อพิจารณาและเห็นชอบเสมอ
4. ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมแบบครบวงจรและมีความต่อเนื่อง
5. กิจกรรม/โครงการสามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

ได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

6. ในการดำเนินโครงการชุมชนมีการนำเงินทุนและทุนทางสังคมที่มีอยู่มาใช้ในการบริหารจัดการอย่างคุ้มค่า

7. และโครงการที่ดำเนินแล้วเสร็จส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร หรือ คนในชุมชน หากพิจารณาปัจจัยรายชื่อเราจะพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานของชุมชนให้สำเร็จนั้น ในแต่ละชุมชนจะมีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ความคล้ายคลึงดังกล่าวสามารถนำไปวิเคราะห์ปรับประยุกต์ใช้ในแต่ละชุมชนได้ แต่ในแต่ละชุมชนจำเป็นต้องมีทุนทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งตำบลเมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรมีสิ่งทีว่ำน้นค่อนข้างที่จะสมบูรณ์ นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าชาวตำบลเมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรยังมี “ความอดทน และความรักความสามัคคีของคนในชุมชน” อันเป็นฐานในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนย่อมต้องมีความแตกต่างทั้งทางด้าน ความคิด ค่านิยม รวมถึงวิถีปฏิบัติ หากผู้นำหรือประชาชนไม่อดทนต่อความเห็นที่อาจจะแตกต่างกันบ้าง อาจจะทำให้การทำงานไม่ประสบความสำเร็จได้ชุมชนตำบลเมืองใหม่ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความอดทน และมีความมุ่งมั่นในระดับที่สูงจึงทำให้การทำงานของชุมชนประสบความสำเร็จ

องค์กรชุมชนตำบลเมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร เป็นการรวมกลุ่มของประชาชน ในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ และอุดมการณ์ร่วมกันอย่างชัดเจน มีการเรียนรู้ ที่จะแก้ไขปัญหาและบริหารจัดการให้กิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า จากผลการศึกษาข้อมูลพบว่า ความสำเร็จของตำบลเมืองใหม่และชุมชนบางขุนไทรเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถอธิบายได้ว่า ทั้งสองชุมชนได้บูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธ ในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้ทั้งนี้ หากพิจารณาความสำเร็จของโครงการจากตัวชี้วัดความสำเร็จของการทำงานในชุมชนจะพบว่า

1. ผู้นำชุมชนมีความรู้ความสามารถ
2. ประชาชนมีส่วนร่วมและมีการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน
3. การดำเนินกิจกรรม/โครงการเป็นกิจกรรมของทุกคนในชุมชน
4. การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่อง
5. โครงการสามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง
6. มีการนำเงินทุนและทุนทางสังคมมาใช้อย่างคุ้มค่า
7. โครงการได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร หรือ คนในชุมชน

3. การบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง

การบริหารเชิงพุทธ คือ กระบวนการหรือแนวทางที่ก่อให้เกิดความเหมาะสมทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มุ่งเน้นการบริหารทางกายบริหาร และบริหารใจ มีระเบียบการวินัยสั่งการหรือการแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัย ข้อเท็จจริงและหลักเหตุผล และกฎเกณฑ์อย่างเหมาะสม ซึ่งทำให้การบริหารเกิดคุณค่าต่อองค์กร ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับบุคลากรในหน่วยงานทั้ง 3 ด้าน คือ ครองตน ครองคน ครองงาน จนเกิด องค์กรความรู้และความเข้าใจโดยไม่มียึดติดต่อผู้ร่วมงาน ปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้จะเป็นกรอบการบริหารที่ดีที่สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ จากการลงสนามเพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง โดยผู้วิจัยได้เลือก พื้นที่ชุมชนตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และชุมชนตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี พบว่าทั้งสององค์กรชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนตามวิถีของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการขับเคลื่อนดังกล่าวได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและหรือตามวิถีของชุมชนชนบทชาวพุทธ โดยทั่วไป เริ่มจากการตระหนักรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน รู้สึกถึงผลกระทบร่วมกัน ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมรับผล ในชุมชนท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัย นำเอาหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีกระบวนการแก้ไขปัญหาตามหลักการบริหารเชิงพุทธโดยทั้งสองชุมชนมีการนำหลักขั้นตอนในการแก้ไขปัญหา (อริยสัจ 4)

อริยสัจ 4 คือกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบทางการบริหาร ได้อย่างถูกต้อง โดยดำเนินการให้ครบทั้ง 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนแรก	คือ	ทราบปัญหา (ทุกข์)
ขั้นตอนที่สอง	คือ	หาสาเหตุปัญหา (สมุทัย)
ขั้นตอนที่สาม	คือ	ระบุปัญหา (นิโรธ)
ขั้นตอนที่สี่	คือ	วิธีการหรือกระบวนการแก้ไขปัญหา (มรรค)

หลักข้อนี้เป็นหลักสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยสอนให้คนเรารู้จักค้นหาหรือพิจารณาว่าอะไรคือความทุกข์หรือปัญหา นั่นคือ ผลที่เกิดขึ้นแล้ว (Ends) อะไรคือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์หรือปัญหา (Cause) นั่นคือสมุทัย เป้าหมาย (Goal) ที่กำหนดหรือตั้งไว้ก็คือการดับทุกข์หรือการแก้ปัญหานั้น ก็คือนิโรธ ส่วนมรรควิธีหรือวิธีการปฏิบัติ (Means) ให้บรรลุเป้าหมายนั้นก็คือมรรค 8 ซึ่งสามารถปฏิบัติให้บรรลุถึงความทุกข์นั้นได้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานี้ยึดถือหลักเหตุผลและปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ด้วย นับเป็นหลักการแก้ปัญหาย่างมีเหตุผลที่ควรแก่การยึดถือ และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการทำงานการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนต่อไป และในองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ก็พบว่าทั้งสองชุมชนได้นำหลักอริยสัจ 4 มาบูรณาการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน

นอกจากนี้การขับเคลื่อนองค์กรชุมชนขององค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทรยังสามารถนำเอาหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มีมาอธิบายการบริหารจัดการได้ดังนี้

1. สัมมัญญตา (Knowing the Law, Knowing the Cause) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
2. อตถัญญตา (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) ความเป็นผู้รู้จักผล
3. อัตตัญญตา (Knowing oneself) ความเป็นผู้รู้จักตน
4. มัตตัญญตา (Moderation, knowing how to be temperate) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
5. กาลัญญตา (Knowing the Proper time) ความเป็นผู้รู้จักกาล

6. ปริศัญญาตา (Knowing the Assembly, Knowing the Society) ความเป็นผู้รู้จัก

7. ปุคคลัญญาตา (Knowing the individual, Knowing the different individuals) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

หลักธรรมดังกล่าว เหมาะแก่้นักบริหาร ซึ่งในที่นี้คือผู้นำชุมชน ดังที่กล่าวไปแล้วว่าองค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ลักษณะเด่นคือ ผู้นำซึ่งจะเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานเป็นผู้ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ดังนี้ ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งในการศึกษาพบว่าผู้นำมีคุณลักษณะตามหลักสัปปริสรธรรม 7 ประการหากผู้นำชุมชนได้ตระหนักรู้ และปฏิบัติตามหลัก สัปปริสรธรรม 7 ประการ จะทำให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

และนอกจากนี้แล้ว ในการบริหารจัดการชุมชนขององค์กรชุมชนตำบลเหมืองใหม่และชุมชนตำบลบางขุนไทร ยังพบอีกว่ามีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ชุมชนได้เน้นการสร้างร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนหรือภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน อย่างจริงจังต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนมีพื้นฐานการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง มีความชอบธรรม ตามวิถีชุมชนและตามกฎระเบียบของบ้านเมือง มีโครงสร้างและกระบวนการการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศที่ยั่งยืนต่อไป

การบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างนั้น นั้นจากผลการศึกษาสามารถสรุปความสอดคล้องหรือการนำหลักการบริหารเชิงพุทธไปส่งเสริมการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน ซึ่งทั้ง 2 ชุมชนได้ดำเนินการขับเคลื่อนชุมชน ไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งผลการศึกษา ยังพบอีกว่าในการบริหารจัดการชุมชนในกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ทำการเลือกศึกษา พื้นที่ 2 ตำบล คือ ชุมชนตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา และชุมชนตำบลบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี ในการบริหารจัดการเชิงพุทธ นำมาซึ่งการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการท้องถิ่นตนเอง ทำให้ประชาชนตระหนัก รักและหวงแหนชุมชนของตน ซึ่งส่งผลให้นำไปสู่การบริหารจัดการชุมชนเกิดความยั่งยืนต่อไป

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ เป็นข้อยืนยันได้ว่าจากการบูรณาการใช้หลักการบริหารจัดการเชิงพุทธ ช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ และในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการพัฒนาชุมชนที่ว่า “การแก้ไขปัญหาชุมชน ต้องเริ่มจากคนในชุมชนและความไว้วางใจของคนในชุมชน” จึงจะเป็นการแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

1. วิธีการขับเคลื่อนองค์กรชุมชนในกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างตามหลักการบริหารเชิงพุทธ นั้น จำเป็นต้องสร้างความเข้าใจในการแก้ปัญหาความทุกข์ของประชาชน เพราะหลักการบริหารเชิงพุทธเป็นการพัฒนาปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิอันจะเอื้อต่อการพัฒนาด้านกาย สังคม อารมณ์และระดับทางสติปัญญาให้สูงขึ้น จะเห็นได้ว่าประชาชนตำบลเหมืองใหม่หัวัดสมุทรสงครามและประชาชนตำบลบางขุนไทรจังหวัดเพชรบุรี ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรชุมชนว่าองค์กรชุมชนเป็นองค์กรที่ไม่รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรที่ประชาชนมาร่วมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง เป็นองค์กรที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนการทำงานให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยทั้งกลุ่มภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐร่วมมือกัน ในการขับเคลื่อน/การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องเริ่มต้นจากคนในชุมชน และส่วนใหญ่ประชาชนเคยมีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนในการทำงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นหลักการบริหารเชิงพุทธคือองค์ความรู้ที่จะเชื่อมโยงประสานสอดคล้องที่จะเข้าไปแก้ปัญหาคือหลักอริยสัจสี่ หลักธรรมที่มีคุณพิเศษสามารถจัดปัญหาได้ทุกระดับ นอกจากนั้นยังต้องมีการประยุกต์ หลักสัปปริยธรรมที่จะสร้างความรักสมัครสมานให้คนในชุมชนสังคมเข้มแข็งเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ต่อไป

2. ประชาชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์กรราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรชุมชนในการพัฒนาชุมชนกลุ่มน้ำแม่กลอง ดังนั้นควรมีการส่งเสริมการเข้าร่วมพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรชุมชนด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของชุมชนอยู่เป็นประจำ กล่าวคือ จะร่วมกันดูแลสาธารณะประโยชน์ และสนับสนุนงบประมาณหรือสิ่งของ เพื่อดำเนินกิจกรรมสาธารณะหรือใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาชุมชน นอกจากนั้น ควรให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทให้เกิดการตระหนักรู้ว่าองค์กรชุมชนเป็นเลือดเนื้อและเป็นลมหายใจรวมทั้งเป็นจิตวิญญาณที่ทุกคนจะสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีและแบบยั่งยืน

3. หลักการบูรณาการหลักการบริหารเชิงพุทธในการส่งเสริมการขับเคลื่อนต่อองค์กรชุมชนกลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง นั้นจะเห็นได้ว่าทุกภาคส่วนควรนำฐานแนวคิดองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมมีการบูรณาการใช้หลักการบริหารจัดการเชิงพุทธช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรชุมชน ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ และในขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นการแก้ไขปัญหาชุมชน ต้องเริ่มจากคนในชุมชนและความไว้วางใจของคนในชุมชนที่จะสร้างสันติและความปรองดองขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- ไชย ฌ พล . (2537). *ปรัชญาชีวิตและการรู้แจ้ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- ดามัชรธรรม จินากุล และคณะ. (2552). *กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: หจก.สหายบล็อกและการพิมพ์.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2544). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: หจก.สหายบล็อกและการพิมพ์.
- นิตย์ สัมมาพันธ์. (2541). *การบริหารเชิงพุทธ*. กรุงเทพฯ: โอ เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- บุญทัน ดอกไธสง. (2528). *การบริหารเชิงพุทธ กระบวนการทางพฤติกรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัทบพิตรการพิมพ์จำกัด.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่12 (2539, หน้า 85-87)
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2535). *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. เชียงใหม่: คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิเชียร แสงโชติ. (2540). “การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน” ในองค์กรชุมชน กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วีระนาถ มานะกิจ และพรณี ประเสริฐวงษ์. (2531). *การจัดการองค์การและการบริหาร*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2554). *สภาองค์กรชุมชน*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558
สืบค้นจาก http://www.codi.or.th/codi_sapa/pages/Login.aspx.